

ŠIŽGORIĆEVE I MARULIĆEVE LATINSKE PJESME O APOSTOLIMA

Darko Novaković

1.

Prije točno trideset godina, 1962. izdao je Veljko Gortan u *Gradi za povijest književnosti hrvatske* zbirku Šižgorićevih pjesama koja je sve dotada ostala u mletačkom rukopisu (*Codice Cicogna, Museo Correr 3250/1*).¹ Zbirka obaseže šesnaest pjesama u sapfičkoj strofi, a kao cjelina posvećena je šibenskom knezu Antoniu Calbu. Na kraju je epiloga točno datirana: *III° Nonas Ianuarias 1487*, dakle 2. siječnja 1487, a točno je i locirana: *ex aedibus nostris sibenici*.

Od šesnaest pjesama trinaest su himne posvećene apostolima. Za neparan broj razlog je uvrštavanje sv. Pavla, i to na drugom mjestu, iza himne posvećene sv. Petru. Sve su himne jednake dužine: 8 sapfičkih strofa, dakle po 32 stiha u svakoj. Neposrednu pobudu za svoj posao našao je Šižgorić, kako sam kaže, u stanovitoj liturgijskoj praznini koju je osjetio kao visoki crkveni službenik — bio je, ne zaboravimo — biskupov vikar. Smatrao je da apostoli kao Božji borci, *athletae Dei*, zaslužuju posebne himne koje će biti uvrštene u crkveni obred.

Prije nego što je u *Gradi* izdao spomenutu zbirku, Gortan je o njoj objavio kratko priopćenje u strukovnom klasičnofilološkom glasilu.² Već je u toj kratkoj najavi dotakao problem eventualne veze između ove Šižgorićeve zbirke i jednog srodnog Marulićeva sastavka, zbirke *De duodecim apostolis*, koju je — uz ostale manje stihovane tekstove — na izmaku prošloga stoljeća publicirao Milivoj Šrepel.³ Marulićeva zbirka, da podsjetimo, obaseže također 13 pjesama, sastavljena je u elegijskom distihu, a pjesme su nejednake duljine: od 48 stihova, koliko primjerice zaslužuje Pavao, do 14, koliko ima Matija.

¹ *Neobjavljena zbirka Šižgorićevih latinskih pjesama.* »Građa za povijest književnosti hrvatske 28«, Zagreb 1962, str. 195–212.

² *Neobjavljena zbirka Šižgorićevih latinskih pjesama u sapfičkoj strofi.* »Živa antika« IX, 1–2, Skopje 1959, str. 181–185.

³ *Marulićeve latinske pjesme* »Građa za povijest književnosti hrvatske 2«, Zagreb 1899, str. 13–42.

Zašto je Gortan u članku o Šižgoriću smatrao potrebnim podsjetiti na Marulića, nije teško razumjeti. Marulićevo oduševljenje Šižgorićem posvjedočeno je poznatom proznom poslanicom uvrštenom u Šižgorićevu zbirku *Elegiarum et carminum libri III*, koja je, kako je dobro poznato, objavljena 1477. u Mlecima, dakle 10 godina prije nego što su dovršene himne o kojima je ovdje riječ. I da nije toga važnog biografskog detalja, vremenska i prostorna bliskost dvojice uglednih humanista tolika je da se nijedna rasprava o njihovu mogućem kontaktu ne može unaprijed osporiti.

Gortan je u svojem prvom prilogu iz »Žive antike« na prvom mjestu upozorio na krupnu izvanjsku podudarnost: i jedna i druga zbirka sastavljene su od po 13 pjesama. Doduše, povodi za takvu računicu nisu istovjetni: u Šižgorića je, kako smo vidjeli, trinaesti apostol sv. Pavao, u Marulića je to *apostolus gentium* Barnaba. Ali i Marulić ima sv. Pavla, kao što uostalom ima i sve apostole koje zatječemo kod Šižgorića: ukupno, dakle, 14 osoba. Pjesama je u Marulića ipak 13, jer su dva životopisa, Jude Tadeja i Šimuna, sažeta u jednu pjesmu. Gortan se s razlogom zapitao o takvu Marulićevo rješenju: *Nije li, možda, htio zadržati isti broj pjesama o apostolima, koji je vidio kod Šižgorića? I potom, u naglašenu oprezu, odgovorio: to se, doduše, ne može pouzdano tvrditi, ali ni ta mogućnost nije posve isključena.*⁴

No pošto je tako istakao po čemu se već na prvi pogled Marulićevi stihovi mogu prisposodobiti Šižgorićevima, Gortan je ukazao i na očevidne razlike koje potječu iz generičkog obrasca (himna naspram svojevrsnog stihovanog životopisa) i metričkog oblika (sapfička strofa naspram elegijskoga distiha). Bio je sklon stanovitu bliskost vidjeti u završnim formulama kojima se u obojice autora najavljuje nebesko blaženstvo apostola–mučenika, ali tako uočenu podudarnost nije smatrao presudnom za utvrđivanje naravi odnosa između dvaju tekstova.⁵ Istovrstan oprezan stav, koji je u skeptičnosti ipak skloniji nijekanju nego dopuštanju veze između dviju zbirki, zadržao je Gortan i u predgovoru spomenutoga izdanja, tri godine potom, napisavši kako je Marulić svoju zbirku spjevao *možda povodeći se za Šižgorićem.*⁶

Otada, puna tri desetljeća, ni sama Šižgorićeva himnička zbirka ni njezina možebitna inspirativnost za Marulića nisu bili predmetom posebnih istraživanja. Sasvim nedavno, na XVII. *Danima Hvarskog kazališta*, posvetio je Mirko Tomasović svoj prilog vezi dvojice hrvatskih humanista.⁷ U središtu njegova interesa bila je, međutim, cjelina odnosa Šižgorića i Marulića, tako da se nije upuštao u podrobnije istraživanje tekstova koji nas ovdje zanimaju nego se za potrebe vlastite argumentacije zadovoljio time da upozori na Gortanov sud.

To su, ukratko, temeljne bibliografske činjenice koje valja držati na umu pri reviziji odnosa između Šižgorićeve i Marulićeve zbirke.

2.

U tom ponovnom propitivanju treba zacijelo krenuti od izvanjske sličnosti na koju je s pravom upozorio Gortan. Činjenica je da i jedna i druga zbirka obaseže 13 pjesama, s time da je taj broj u Marulića postignut paradoksalnim sažimanjem dviju

⁴ Usp. o.c. (=1959), str. 184.

⁵ Usp. o.c. (=1959), str. 184–185.

⁶ Usp. o.c. (=1962), str. 196.

⁷ *Marulić i Šižgorić*, u zborniku *Dani Hvarskog kazališta XVII: Hrvatski humanizam. Dubrovnik i dalmatinske komune*. Split 1991, str. 107–114; usp. i *Mogućnosti XXXVIII*, 1991, br. 1–2, str. 82–87.

apostolskih priča u jednu. Na istoj, formalnoj razini pozornost zaslužuje i *redosljed* apostola u objema zbirka. Dakako, on je prvenstveno uvjetovan kanonskim katalozima Matejevim (*Mt* 10, 2–4), Markovim (*Mk* 3, 16–19), Lukinim (*Lk* 6, 14–16) i onim iz *Djela apostolskih* (*Dj* 1, 13). Označimo li radi preglednosti apostole u Matejevu popisu brojevima od 1 do 12 (1. Petar 2. Andrija 3. Jakov Stariji 4. Ivan 5. Filip 6. Bartolomej 7. Toma 8. Matej 9. Jakov Mlađi 10. Tadej (Juda) 11. Šimun 12. Juda Iškariot, u preostalim će trima novozavjetnim tekstovima poredak biti ovakav: u Marka 1, 3, 4, 2, 5, 6, 8, 7, 9, 10, 11, 12; u Luke 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 7, 9, 11, 10, 12; u *Djelima apostolskim* 1, 4, 3, 2, 5, 7, 6, 8, 9, 11, 10 (Juda Iškariot, dakako, nedostaje). Ni Šižgoričev ni Maruličev slijed ne podudaraju se u cijelosti ni s jednim od spomenutih nizova. Šižgoričev poredak (1, 14 /=sv. Pavao/, 2, 3, 4, 5, 7, 6, 8, 9, 11, 10, 13 /=Matija/) u druge je dvije trećine identičan poretku iz *Djela apostolskih*, dok su prva četiri apostola uvrštena u onom redu u kojem ih spominju Matej odnosno Luka, s time što se između Petra i Andrije našao sv. Pavao. Maruličev niz (1, 2, 5, 6, 3, 4, 7, 8, 9, 11–10, 13, 14, 15 /=Barnaba/) istovjetan je Šižgoričevu u drugoj polovici, uz dodatak Pavla i Barnabe na kraju, dok se u prvom dijelu — ne računamo li umetnutog Pavla u drugom mjestu u Šižgoričevoj zbirci — razlikuje zapravo samo po položaju Filipa i Bartolomeja, koji su u Marulića na trećem i četvrtom, a u Šižgorića na šestom i osmom mjestu.

Ako nakon takve površne konstatacije pozornost obratimo samim tekstovima, morat ćemo, dakako, na prvom mjestu ponoviti istaknutu razliku u njihovoj generičkoj pripadnosti. Šižgoričeve su pjesme himne, u kojima se, istina, evociraju neki događaji iz apostolskih života, prvenstveno oni koji ukazuju na njihovu svetost, ali kao cjelina himne *nisu pripovjedni tekstovi*. S druge strane, Maruličeve su elegije zapravo sažete hagiografije u kojima se — istina, s promjenljivom iscrpnošću — pripovijedaju najdojmljivije epizode iz života apostola. Vrlo pojednostavnjeno rečeno, u Šižgoričevim pjesmama argumentacija je pretpostavljena naraciji, u Marulića je obrnuto: krajnji izvod o svetosti pojedinog apostola zapravo je nenametljiv zaključak do kojega se stiže prethodnim opsežnim pripovijedanjem. Ako se naslov *Compendium vitae apostolorum per Marcum Marulum* u oporučnom popisu Maruličeve knjižnice ne tiče nekog drugog, nepoznatog teksta — a to nije vjerojatno —, tada upravo iz njega najbolje možemo vidjeti u kakvoj je tradiciji Marulić htio da se čita njegova zbirka. Riječ je nesumnjivo o osviještenom izboru, jer njemu nije bila tuđa ni tradicija sapfičke himnike, kako svjedoči *In Natalitio Sti. Raynerij Archiepiscopi Spalatensis pro iure ecclesiae tuendo interempti, martyrioque coronati Hymnus*, očuvan u istom mletačkom rukopisu u kojem se nalaze i stihovani životopisi apostola.⁸ Ipak, i očevitna razlika u vrsnoj pripadnosti tekstova i metrička nepodudarnost i suprotstavljen hijerarhijski položaj narativnih i argumentativnih segmenata u dvjema zbirka, ostavljaju mjesta usporedbi, i na razini izraza i na razini sadržaja.

Pogledajmo ponajprije neke primjere na razini izraza. U pjesmama o Pavlu na istom mjestu zatječemo istovjetan antitetički par, janje i vuka: *et minarum / Perdito coeto lupus ipse lapsus / Surgit ut agnus* (Šižg. *Paul.* 10–12); *Quique lupus fuerat, posthac mutatus in agnum* (Marul. *Paul.* 7). Ovamo, primjerice, pripada i poraba istog izraza pri navođenju istog postupka u tekstovima o Mateju: *Filiam regis domino sacravit* (Šižg. *Matthae.* 25); *Iratus Sancto, qui iam sacraverat ipsam* (Marul. *Matthae.* 21). U pjesmama o Filipu leksički se izbor podudara na višoj, sintagmatskoj razini: *Martis evertit statuam crucemque / prorsus erexit...* (Šižg. *Phil.*

⁸ Objavljena u Šrepela, *o.c.*, str. 14–15.

29–30); *Cuius tunc iussu frangunt simulacra, coluntque Erectam Christi, signa verenda, Crucem...* (Marul. Phil. 14–15). Još je dojmljiviji primjer iz stihova posvećenih Mlađem Jakovu: *Fuste percussus superans Ananum / Astra volavit* (Šižg. Iac. Min. 31–32); *...Vt ueri ignaris: orantis fuste cerebrum / percussum excutiunt; sic obit ille diem* (Marul. Iac. Alph. 33–34). Napokon, ima i primjera apsolutne identičnosti, što je uistinu neočekivano u tako različitim metričkim obrascima kao što su elegijski distih i sapfička strofa. Ivanov povratak u Efez u oba se autora registrira istim riječima: *Ephesum tandem rediens recepit* (Šižg. Ioann. 17); *Inde Ephesum rediens Drusianam suscitavit...* (Marul. Ioann. 11). Nisu nezanimljivi ni slučajevi sinonimnih otklona na istim mjestima u tekstovima, npr. *gestat* (Šižg. Paul. 16); *portavit* (Marul. Paul 10); *mitis* (Šižg. Andr. 1); *bonus* (Marul. Andr. 2), koji se ponekad mogu pratiti u nekoliko uzastopnih riječi, pa i u cijelim rečenica: *statuae prophanae / corruunt* (Šižg. Barth. 10–11); *simulacra Deorum / ... ruunt* (Marul. Barth. 11–12); *Iacobo sacrum caput amputavit / Ense prophano* (Šižg. Iac. Mai. 23–24); *Innocuum ut rigido disecet ense caput* (Marul. Iac. Zeb. 14); *Vendidit nummo dominum polorum* (Šižg. Matthi. 5); *...Iudae, qui Dominum uendidit aere suum* (Marul. Matthi. 4). Na bliskom se tragu mogu slijediti i hipalaške promjene pozicije atributa, npr. na istom mjestu u Marulića *electum vas* (Paul. 9), u Šižgorića *Paulus electus* (Paul. 15), ili poraba antonima u zanimakanom kontekstu (Šižgorićeva *sacra vasa* / Paul. 15/ prema *vase prophano* u Marulića / Paul. 9/).

Kad je riječ o sadržajnim podudarnostima, one variraju od pjesme do pjesme — od gotovo nikakve, kad je riječ o sv. Petru, do višestruke, kad je, primjerice, riječ o pjesmama u čast Mlađega Jakova.

Kako to praktično izgleda, možemo pogledati na nekoliko primjera. U pjesmama o Andriji u obojice se autora prvo konstatira apostolova dobrodušnost, kao temeljna karakterna odlika. Potom slijedi prikaz njegova učenja u Aheji i mučeničke smrti na križu. Govoreći o Andrijinu sukobu s mučiteljem Egejom, namjesnikom u gradu Patri, i Šižgorić i Marulić na istom mjestu prekidaju pripovjedni slijed sentencioznom upadicom: u Marulića je to distih (Andr. 9–10), u Šižgorića cijela strofa (Andr. 21–24). Šižgorićeva himna završava Andrijinom smrću, u Marulićevoj elegiji tomu posljednjem ispričovijedanom događaju prethodi kratak ekskurs o Maksimili, pobožnoj Egejinoj ženi (Andr. 19–24). Vrijedi podsjetiti da je Andrija jedan od onih apostola o kojem su kanonske vijesti više nego oskudne, tako da se ni za što o čemu govori zajednička priča u obojice autora ne može naći potvrda u pouzdanim novozavjetnim izvorima.

Na upadljivo sličan način legendarne se vijesti kombiniraju u tekstovima o Ivanu. Identičnim se redosljedom pripovijeda o Ivanovu izgnanstvu na Patmu, pisanju *Otkrivenja*, povratku u Efez, oživljavanju Druzijane, susretu s nadrimudracem Kratonom koji je na naopak način naučavao prezir prema bogatstvu (Šižg. Ioann. 13–24; Marul. Ioann. 9–14). Marulić je ponovno opsežniji, pa izvješćuje o nastavku incidenta s Kratonom (15–26), Ivanovu ulasku u kupatilo u kojem je zatekao bezbožnika Kerinta (27–30), razaranju hrama Dijane Efeške i sukobu s prvosvećenikom Aristodemom (31–38).

U pjesmama o Mateju apostolova misionarska djelatnost poduprta je istim navodima u oba teksta: naučavanje prvo u Judeji, potom u Makedoniji, potom u Etiopiji, da bi zatim došao na red grad koji se u dva spominjanja razlikuje samo jednim slogom *Nabar* odnosno *Nadabar*. (Šižg. Matthae. 9–16; Marul. Matthae. 3–6). Marulić potom registrira epizodu s čarobnjacima Zarojem i Arfaksatom, koji su postidjeni morali pobjeći u Perziju,⁹ da bi potom obje priče nastavile istim

⁹ U Šrepela na tom mjestu (Matthae. 12), baš kao i u sljedećoj pjesmi o Šimunu i Judi (9), neodrživo *Praesidis* umjesto *Persidis*.

smjerom izvješćujući o obraćenju kralja Egipa i njegove cjelokupne obitelji, o nasilnoj želji Egipova nasljednika Hirtaka (Artaka) da se oženi Egipovom kćeri Ifigenijom i njegovu zločinačkom obračunu s apostolom (Šižg. *Matthae. 17–32*; Marul. *Matthae. 13–22*).

Kakvi mogu biti razmjeri pripovjedne podudarnosti najbolje ilustriraju tekstovi posvećeni Mlađem Jakovu. Pošto se u obojice autora preliminarno ustvrdilo da se ista osoba zove još i sin Alfejev, Pravednik, Brat Gospodinov, o apostolu se u oba teksta pripovijeda sljedeće: (1) rođen je kao svetac; (2) nije pio vino; (3) nije jeo meso; (4) nije se šišao; (5) nije se kupao; (6) jedini je mogao zalaziti u najsvetiji dio svetišta; (7) od klečanja mu je koža na koljenima postala žuljevita; (8) zarekao se da neće ni jesti ni piti dok Isus ne uskrsne; (9) umro je od udarca štapom. U Marulića ponovno ima nešto više podrobnosti, ali sve ključne pripovjedne sekvencije zatječemo i u Šižgoričevoj himni.

Izlišno je, vjerujem, zamarati daljnjim nizanjem primjera. Mislim da se možemo složiti kako sličnost i na razini izraza i na razini sadržaja ne može biti slučajna. No da li je ona posljedica *izravnog* dodira dvaju tekstova? Ako znamo za obilje hagiografske literature koja je i jednomu i drugomu bila nadohvat ruke, ne leži li objašnjenje možda u tome što su se obojica koristila istim predloškom ili istim predlošcima, autonomno, bez znanja jedan o drugome?

3.

Takvu sumnju, koja najneposrednije ugrožava tezu o Marulićevu poznavanju Šižgoričeva teksta, najbolje je provjeriti na posljednjem spomenutom primjeru, tekstovima o Mlađem Jakovu. Budući da je riječ o pjesmama presudne ilustrativne vrijednosti, ovdje ih cjelovito navodimo:

<i>Natus Alpei Dominique frater Iacobus iustus, vocitant minorem. Sacra Templorum Iacobo minori Omnia florent.</i>	
<i>Floruit matris recubans in alvo Sanctus effectus fidei vigore.</i>	5
<i>Vina, siceram minime bibebat Flumina libans. Carnium temnens epulas opimas, Balnei vitans tepidum lavacrum</i>	10
<i>Atque tonsoris fugiens novaclam Vixit in orbe. Solutus in sanctum veniens sacellum Saepe callosis genibus rogabat, Prorsus humectans lachrymis profusis</i>	15
<i>Ora sacrata. Latius scribens Egesippus auctor Nobilis vitam reseravit omnem, Quam velut sydus speculamur altum Mortis in aevo.</i>	20
<i>Passio Christi Iacobum fidelem Comprobat nullis epulis fruentem Antequam mundi dominum videret</i>	

Morte renatum.
Creditur senis tenuisse lustris 25
Praesulis sedem Solima sub urbe,
Creditur primam celebrasse missam
Numen adorans.
Cogitur Christum dominum negare,
Profitens Christum datur in ruinam: 30
Fuste percussus superans Ananum
Astra volavit.

(Šižgorić)

Alphaeo genitore satus, cognomine iustus
Moribus atque suis hic Iacobus erat.
Exitit hic Dominaeque nepos, Dominique minister;
Sed Domini frater dictus ob effigiem.
Natus erat sanctus, sed sanctus coepit haberi, 5
Cum coepit dubios promere barba pilos.
Carnibus abstinuit, nec uini pocula sumpsit;
Nulla illi placuit tempore tonsa coma.
Non unguenta quidem fuerant, nec balnea curae,
Sed sine fraude fides, et sine labe pudor. 10
Huic licuit soli sanctorum sancta subire,
Hunc quae velabat, linea uestis erat.
Orandi huic usus submisso poplite creber
Callorum adduxit duritiem genibus.
Tempore quo calicem, diuinaque pocula sumpsit, 15
Ullos esurum se negat esse cibos;
Donec post dura Christum supplicia mortis
Surrexisse suo nouerit e tumulo.
Exurgens igitur Dominus se reddidit illi,
Paneque porrecto, uescere, frater, ait: 20
Ipse ego quippe tuus, deuicta morte, magister
Iam uiuo uacuum destituens tumulum.
Post haec crudeles, Albino autore, leuitae
Exercere odijs constituere pium,
Vt neget esse Dei Christum de germine natum 25
Vrgent, impellunt uiribus, atque minis.
Cum tamen in cassum conatus caederet omnis,
Irati insontem perdere morte parant.
Intorquent lapides, et multis ictibus illum
Deturbant alto deijciuntque loco. 30
Voluebatur humi confractis cruribus orans,
Ignoscique suis hostibus usque petens,
Vt veri ignaris: orantis fuste cerebrum
Percussum excutiunt; sic obit ille diem.
Tanta autem pietas fuit illi, et gratia uitae 35
(Si quid Iosepho credere teste licet),
Illius ut propter caedem deleta putauit
Hebraea gens urbis tecta fuisse suae.

(Marulić)

I jedan i drugi autor — i jedan i drugi mimo svojeg običaja u drugim pjesmama! — navode antičke autoritete u potvrdu vlastite priče. Šižgorić /H/ egezipa (17), Marulić Josipa /Flavija/ (36). Hegezip je, kao što znamo, kršćanski pisac iz drugog stoljeća, čija su nam *Hypomnemata* poznata samo posredovanjem Euzebijevim.¹⁰ Mjesto iz Josipa Flavija na koje aludira Marulić — da je opsada Jeruzalema prema općem vjerovanju bila kazna za smrt Jakovljevu — ne postoji u očuvanom Josipovu tekstu — ali postoji u Euzebija. I doista, ako pogledamo поблиže, i Šižgorićeva i Marulićeva priča oslanjaju se na Euzebijevo svjedočanstvo iz druge knjige *Crkvene povijesti*, 23. poglavlja, u kojem se doslovce, vrlo opsežno citira spomenuti Hegezip. U tom izvještaju, koji je obojici, kao i cijeli Euzebije, sasvim sigurno bio dostupan ne u grčkom izvorniku nego u Rufinovu latinskom prijevodu, kazuje se o Jakovu u prvom odjeljku sljedeće:¹¹ (1) da je rođen svet — *ab ipso matris utero sanctus fuit*; (2) nikada nije pio ni vino ni opojni napitak — *nec vinum umquam bibit nec siceram*; (3) nije jeo mesa — *ab animantium carnibus penitus abstinuit*; (4) nikada nije šišao kosu — *comam numquam totondit*; (5) nije rabio pomasti niti posjećivao kupatilo — *neque ungi neque lavare balneo corpus umquam solitus*; (6) jedini je mogao ući u najsvetiji dio svetišta — *unus ex omnibus in intimum templi sanctuarium ingrediendi jus facultatemque habebat*; (7) nije se oblačio u vunu nego u lan — *neque enim lanicio sed linea tantum veste utebatur*; (8) od klečanja za vrijeme molitve dobio je žuljeve na koljenima — *supplex ... orare consueverat, adeo ut genua ipsius instar cameli occaluerint*. Poslije takva nizanja Jakovljevih vrлина i karakterističnih postupaka u prvom paragrafu slijedi prikaz njegova sukoba sa Židovskom zajednicom u Jeruzalemu i, na kraju trećega paragrafa, vijest o mučeničkoj smrti; (9) umro je od udarca štapom — *fullo, arrepto fuste ... caput Iusti percussit*.

Kako se prema toj riznici građe odnose naša dvojica autora? U Marulića zatječemo sve što je u Hegezipovu izvješću kako ga bilježi Euzebije. Marulić pri tom ima i ono što Šižgorić nema — na primjer, detalj o odjeći, ili poseban spomen o zabacivanju pomasti, dok se u Šižgorića govori samo o kupanju. S druge strane, na razini izraza u Šižgorića ima ono čega nema u Marulića — doslovnog preuzimanja leksika predloška: *vina, siceram minime bibebat* stoji u Šižgorićevu sedmom stihu, očevidno na tragu izvornoga *nec vinum umquam bibit nec siceram*.

Očevidno je da su oba autora podrobno poznavala i podrobno iskoristila isti predložak. Čini se, dakle, da je *advocatio diaboli* dobila snažnu potporu. Nije li Marulić imao pred sobom samo isti vjerodostojan izvor kao i šibenski humanist, a da pri tom njegov tekst nije izravno poznao?

Ako smo pažljivo pratili ovo nizanje devet pripovjednih jezgara u Šižgorića i Marulića s jedne i u Euzebija s druge strane, mogli smo zapaziti da jedan biografski detalj nedostaje u izvješću crkvenoga oca, ali postoji — i to na istom mjestu u priči

¹⁰ Hegezip je također i ime tobožnjeg prevodioca i sažimача Josipa Flavija na latinski; *Orationes ex Egesippo De excidio Hierosolimitano* u oporučnom popisu Marulićeve knjižnice pripadaju nesumnjivo tomu »drugom« Hegezipu.

¹¹ Latinski prijevod Euzebija navodim prema Ruinarovim *Acta martyrum*. Ratisbonae 1859, str. 52-53.

— u obojice hrvatskih pjesnika: Jakovljević zavjet da neće uzimati jela dok Krist ne uskrsne. Ovdje nije mjesto za dugu raspravu odakle taj detalj u Šižgorića i Marulića,¹² ali najmanje što možemo pretpostaviti jest da Šižgorić i Marulić kombiniraju iste izvore na isti način — a to već teško može biti slučajno. No ipak, da bismo odagnali svaku sumnju i podrobnije rasvijetlili narav odnosa između Šižgorića i Marulića, pogledat ćemo još jedan primjer.

U pjesmama o Matiji, nasljedniku Judinu u apostolskom zboru, već sama početna reminiscencija na Isusova izdajnika najavljuje formalnu i tvarnu bliskost dvaju tekstova. No kraj se ne podudara. U Šižgorića se — s namjernom ili slučajnom nepreciznošću — kaže za apostola da je ubijen, ali se okolnosti mučeničke smrti pobliže ne obrazlažu: *Matthiam divum ... populus nefandus ... enecat* (29–31). Kod Marulića se prvo izrijeком kaže da apostol nije preminuo nasilnom smrću: *Mors equidem soli non violenta fuit* (10).¹³ To da Matija nije umro mučeničkom smrću konstatira se i u potpisu Marulićeve elegije, gdje stoji formula *obiit*, umjesto *passus est*. kako je redovno u prikazima apostola–mučenika. Međutim, poslije te konstatacije koja se, kao što smo vidjeli, drastično razlikuje od Šižgorićeve, slijedi i drukčiji navod, uz jasnu ogradu: *ima ih koji kažu da mu je glava po rimskom običaju odrubljena sjekirom — sunt quoque, qui dicant, Romano more securi / postremo iussum supposuisse caput* (11–12). Ni to ne bi moralo samo po sebi biti značajno niti bi se moralo dovođiti u neposrednu vezu sa Šižgorićevom verzijom da se Marulić inače, u drugim svojim tekstovima, nimalo ne susteže, bez ikakve ograde, uvrstiti Matiju među istinske mučenike.¹⁴ Koliko mi je poznato, samo je na ovom jednom jedinom mjestu posumnjao Marulić u mučeništvo Matijino.

4.

Primjeri koji su prethodili trebali su pokazati s kojega su motrišta Šižgorićeva i Marulićeva zbirka prisposodobive. U čemu se, međutim, one razlikuju?

Ostavimo li po strani utvrđene generičke i metričke razlike i obratimo li pozornost samo na pripovjednu dimenziju obaju sastavaka, uočiti ćemo gotovo zakonitu ekspanziju priče u Marulića. Dijelom se, dakako, takav preliječak može tumačiti dijegetički primjerenijom strukturom elegijskog distiha i unaprijed ograničenom duljinom Šižgorićevih himana, ali razlike postoje i u onim pjesmama u kojima goli omjer stihova ne može biti presudan argument. Pogledajmo jedan ili dva primjera.

Apostol Filip jedan je od onih članova zbora Dvanaestorice o kojemu su kanonske vijesti vrlo štire, praktično ograničene samo na Ivanovo Evanđelje. Tri su

¹² Evo što o tome kaže *Legenda aurea: In parasceue autem mortuo domino, sicut dicit Iosephus et Hieronymus in libro de viris illustribus, Jacobus votum novit, se non comesturum, donec videret dominum a mortuis surrexisse*. Usp. Jacobi a Voragine *Legenda aurea vulgo Historia lombardica dicta*. Ed. Th. Graesse. Dresden & Leipzig 1846, str. 297.

¹³ Nejasno je zašto Marulić na ovom mjestu ne uzima u obzir i Ivanovu prirodnu smrt, o kojoj inače govori u pjesmi o apostolu–evanđelistu.

¹⁴ Pri tome se, valja pridodati, dosljedno drži istih formulacija: *Matthias securi percuti / sc. non recusavit* (Inst. 3,1); *Matthiam, qui apostolatam, a quo Iudas decedit, sortitus est, Hierosolymis a Iudeis lapidatum et Romano ritu securi percussus* [constat] (Inst. 5,5); *Matthias in Iudea Romano ritu securi percussus martyrium peregit* (De humil. lib. II). Latinski tekst prema Glavičićevu izdanju (1: *Institucija* sv. 2, Split 1987, str. 384; 2: *Institucija* sv. 3, Split 1987, str. 427–428; 3: *De humilitate et gloria Christi*, Split 1989, str. 550).

krupna događaja u kojima je Filip izrijekom imenovan kao sudionik: prigodom umnažanja kruha (*Iv 6, 5–7*), kao posrednik između Isusa i pogana (*Iv 12, 21–22*), kao postavljač poznatoga pitanja o Ocu na Večeri Gospodnjoj (*Iv 14, 8*). U prvim dvjema trećinama Šižgoričeve himne spominju se sva tri evanđeoska događaja, doduše, u nešto izmijenjenu redosljedju: Filipovo posredništvo (*1–4*), epizoda s umnažanjem kruhova (*5–16*), pitanje na Posljednjoj Večeri (*17–24*). Pri tom je Šižgoričeva vjernost Pismu tolika da Filipove riječi navodi samo onoliko preinačene koliko to iziskuje metar.¹⁵ Tek potom, dakle u posljednje dvije strofe, odlučuje se Šižgorić za apokrifne izvore, spominjući Filipovo dvadesetogodišnje naučavanje i potom, u krajnje sažetim natuknicama, rušenje Marsova kipa, podizanje križa, obračun sa zmajem i raspeće na križu (*25–32*).

Kako je priča o Filipovu životu uspostavljena u Marulića? Njegova elegija počinje onim čime Šižgoričeva himna završava: Filipovim dvadesetogodišnjim misionarskim djelovanjem. Za razliku od Šižgorića, mjesto je Filipova apostolskoga rada točno imenovano, i to već u prvom stihu: to je Skitija. Slijedi opis zbivanja u Marsovu hramu: pokušaj da se Filip prisili prikazati žrtvu Marsovu kipu, pojava zmaja koji ubija svećenikova sina i dvojicu policijskih činovnika, a zaraznim dahom okužuje preostali puk, te, napokon, rušenje Marsova kipa na nagovor Filipov i podizanje križa (*5–14*). Pripovijedanje načas prekida umetnuti komentar (*15–16*), da bi epizoda bila okončana potpunim uzmakom opasne životinje (*17–18*). Slijedi vijest o Filipovu odlasku u Aziju, kamo se zaputio da iskorijeni ebionitsku herezu (*19–22*) i na kraju prikaz smrti u frigijskom gradu Hijerapolu (*23–28*). U podjednakom, dakle, broju stihova koliko ih je na raspolaganju imao i Šižgorić Marulić ne spominje ni jedan jedini Filipov čin za koji postoji evanđeoska potvrda, ali podrobno govori o Filipovoj legendarnoj djelatnosti, ne libeći se da tu nekanonsku priču podupre vrlo preciznom kronotopijom.

Instruktivan je i primjer pjesama o Jakovu Starijem. U Šižgorića se prvo aludira na način kako je Jakov postao apostolom (*1–4*; usp. *Mk 1, 19*; *Mt 4, 21*; *Lk 5, 10*), potom je na redu želja Salome, majke Jakovljeve i Ivanove, da njezini sinovi sjede zdesna i slijeva Kristu (*5–8* : *Mk 10, 35–40*; *Mt 20, 20–23*), slijedi vijest o Jakovljevoj nazočnosti pri Kristovu preobraženju na Taboru (*9–12* : *Mk 9, 2–13*; *Mt 17, 1–13*; *Lk 9, 28–36*) i smrtnoj mucii na Maslinskoj gori (*13–16*: *Mk 14, 33–40*; *Mt 26, 37–44*; *Lk 22, 41–44*). Tek potom, dakle u petoj strofi, prekida se kanonska potka himne da bi nakratko bila evocirana legendarna epizoda s Jakovljevim čudotvornim štapom (*17–20*). Ostatak himne, posljednje tri strofe, pripovijeda o smrti Jakovljevoj od ruke Herodove, na temelju vjerodostojnog svjedočanstva iz *Djela apostolskih* (*12, 1–2*).

Marulić u svojoj biografskoj skici ponovno ne pokazuje nikakav interes za onaj dio apostolova života koji je posvjedočen u Evanđeljima. Njegovo pripovijedanje počinje Jakovljevim naučavanjem u Samariji i Jeruzalemu (*1–4*), odlaskom u Hispaniju i povratkom u Judeju (*5–6*). Središnji dio kratkog stihovana životopisa zauzima priča o vraćevima Hermogenu i Filetu (ali bez spomena Jakovljeva čudotvorna štapa!), uspjehu u obraćanju Židova i sukobu sa svećenikom Abijatarom (*7–12*). Potom se u distisima koji slijede naznačuju okolnosti apostolove smrti, pri čemu se — za razliku od Šižgorića — podrobno opisuje čudo koje je svetac učinio neposredno prije smaknuća ozdravljujući uzeta nesretnika (*13–18*). Na kraju elegije, na mjestu na kojem se u Šižgoričevoj himni govori o kulinoj ulozi Jakovljevoj u Šibeniku, Marulić spominje prijenos apostolova tijela u Španjolsku (*19–20*).

¹⁵ Usp. »*Indica patrem, machinae crator / Orbis, et nostrae fidei satisfiit*« (*17–18*): *Dicit ei Philippus: »Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.*« (*IO 14, 8*).

Vjerujem da je iz ovih dvaju primjera postalo jasno gdje leži temeljna, koncepcijska razlika između Šižgorićeva i Marulićeva oblikovanja priče. Za Šižgorića apsolutnu prednost imaju kanonske vijesti, a legendarna se građa u njegovim himnama zatječe *faute de mieux*, redovno na drugom mjestu i redovno u skromnom opsegu. Dapače, kad bi u nedostatku pouzdanih svetopisamskih potvrda bio prisiljen posezati za nevjerodostojnom supstancijom priče, Šižgorić se radije odlučuje da zadani okvir himne ispuni prepričavanjem najopćenitijih dogmatskih postavaka koje se ni po čemu ne mogu vezati uz doktrinarnu poziciju upravo onoga apostola o kojemu je riječ. Na taj način, primjerice, postupa u himnama Šimunu Revnitelju (17–20) i Matiji (21–28), spominjući njihovo navješćivanje Evandjelja tako nespecificiranim a istodobno sličnim perifrazama da bi svaki takav strofički filler mogao zamijeniti mjesto s drugim bez ikakvih posljedica po pripovjednu okosnicu himne. Marulić preferira koherentnu priču, i kad je ne može konstruirati iz rastrkanih obavijesti kakve mu u većini slučajeva nudi kanonska tradicija, poseže za legendama.

Slijediti Marulićeve izvore u svakom pojedinom slučaju bio bi nesumnjivo dugotrajan i vrlo vjerojatno jalov posao. Kojim se legendarijima najviše volio koristiti, otkriva nam katalog izvora na kraju *Institucije*.¹⁶ No i taj impresivan popis, od znamenitog Abdije, tobožnjeg prvog babilonskog biskupa, do slavnog denovskog dominikanca Jakova de Voragine, tek je grub orijentir koji nam već zbog toga ne može biti od presudne pomoći jer se mnoge doslovno identične formulacije zatječu u vremenski i prostorno vrlo udaljenih hagiografa. Kakav bi sizifovski posao bio pokušati ustanoviti podrijetlo svakoga segmenta pojedine Marulićeve priče, uvjerljivo nas upozorava recentna studija Barbare Fleith koja pokazuje kako je *Legenda aurea* u predaji posvjedočena u 926 različitih rukopisa.¹⁷

No ako već u raspravi o zbirci *De duodecim apostolis* ne možemo uprijeti prstom u najinspirativnije dijelove Marulićeve lektire, možemo ipak s prilično pouzdanja ukazati na onaj odvjetak religijske i kajževne tradicije uz koji je Marulić, nesumnjivo s punom sviješću, odlučio pristati. Apokrifna djela apostolska u samom su korijenu svetačkoga kulta i na kršćanskom istoku i na kršćanskom zapadu.¹⁸ U klasičnoj raspravi s početka tridesetih godina ovoga stoljeća Rosa Söder podrobno je obrazložila u kojoj su mjeri nekanonski apostolski životopisi podvrgnuti romanesknoj stilizaciji.¹⁹ Njezina je temeljna teza da se svaka od apostolskih biografija oblikuje kombinacijom pet, kako ih ona zove, »glavnih elemenata«: lutanja, čudotvorstva (»aretaloški element«), čudovišnih pojava (»teratološki ele-

¹⁶ Usp. treći svezak Glavičićeva izdanja, Split 1987, str. 647–650 i 651–662.

¹⁷ Usp. B. Fleith, *Studien zur Überlieferungsgeschichte der lateinischen Legenda Aurea*. Bruxelles 1991.

¹⁸ Standardno izdanje staro je gotovo cijelo stoljeće: R.A. Lipsius — M. Bonnet *Acta apostolorum apocrypha I–II, 1–2*. Leipzig 1891–1903. U nedostatku svježijega izdanja vrlo su korisni ažurirani prijevodi, primjerice Luigia Moraldija *Apocrifi del Nuovo Testamento I–II*. Torino 1986 (=1971) ili Wilhelma Schneemelchera *Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung*. Tübingen vol. I 1987; vol. II 1989, od kojega je upravo u tijeku izdavanja engleska verzija. Od starije literature spomen nesumnjivo zaslužuje podroban opis svih relevantnih tekstova: R.A. Lipsius, *Die apokryphen Apostelgeschichten und Apostellegenden I–II, 1–2*. Braunschweig 1883–1890; za ulogu apostolskih legendi u kultu usp. pregledni prikaz *Heiligenverehrung II* Marca van Uytfanghe u standardnom priručniku *Reallexikon für Antike und Christentum*, sv. XIV. Stuttgart 1988, coll. 150–183.

¹⁹ *Die apokryphen Apostelgeschichten und die romanhafte Literatur der Antike*. Stuttgart 1932.

ment«), naučavanja (»tendenciozni element«) i stanovitih manifestacija raznoliko shvaćene ljubavi (»erotski element«). Koliko god danas njezino tumačenje veza između apokrifnih djela apostolskih i poganskog antičkog romana bilo podložno ozbiljnom propitivanju, njezin zaključak o fikcionalizaciji kao pragmatičkom manevru kojim se privlače pučki čitaoci teško se može osporiti.²⁰ U posljednjem desetljeću ta je pučka religijska literatura dijelom reinterpretirana i iz komplementarne, teološke perspektive.²¹

Suočen sa suhoparnom dokumentarnošću provjerenih izvora Marulić se odlučio za postupak koji je i inače smatrao legitimnim: domišljena, ali suvisla priča njemu je oduvijek bila didaktički atraktivnija od rasute faktografije. Vrijedi na ovom mjestu upozoriti na jedan autopoetički iskaz iz *Evandelistara* koji svojom izravnošću i podrobnošću strši u cjelini Marulićeve ostavštine:

Ipak, svaka laž nije tako teška krivnja, nego samo ona koja djeluje protiv čovjekoljublja i ima za posljedicu štetu po koga. Izmišljati pak i lagati a da to nikomu ne škodi lagan je grijeh. Kadšto ne predstavlja ni grijeh, nego prije zaslugu, kao kad se izmišljaju »parabole« ili »apolozi« za pouke iz kreposti. Jer svatko dobro zna da je to izmišljeno ne zato da se kaže laž, nego da se istina spasonosne nauke ugodnije izrazi, draže prihvati i čvršće sjedne u pamet onomu koji je uči. Meni nije ništa žao da sam to učinio napisavši onu knjižicu od pedeset parabola želeći koristiti vrlo mnogima ne lažju, nego istinom.²²

Takva je fikcionalna *levis culpa* i osmišljavanje biografskih apostolskih priča na tragu goleme, višestoljetne tradicije. Maruliću je do toga da pokaže što je *imitabile* u apostolskom životu, da pokaže egzemplarnu vrijednost izuzetne svetačke osobnosti, baš kao što istom pobožnom cilju teži skupljajući i razvrstavajući primjere u *Instituciji*. Zbog toga je za njega u takvu književnom poslu razlikovanje kanonskoga i nekanonskoga drugorazredan problem. Pogledamo li, primjerice, što o apostolu Filipu, u jednom od najkraćih životopisa u zbirci, kaže *Legenda aurea*, lako ćemo ustanoviti da Marulić gotovo *verbatim* slijedi sve što se ondje kazuje, od precizne naznake duljine misionarskog djelovanja u Skitiji (*atque ibi bis deno transacti temporis anno 131 / Philippus apostolus cum XX annis per Scythiam praedicasset ...*), preko broja i funkcije osoba koje je zmaj usmrtio (*Insiliensque duos rabido ferit ore Tribunos / Praesulis et natum, continuoque necat 19-101 / filium pontificis ... interfecit duosque tribunos*) pa sve do precizne doktrinarnosti obavijesti o tome što je bit ebionitske hereze (*Extirpare volens Ebionis dogma putantis / Carnem non veram, Christe, fuisse tuam 121-221 / ibique haeresin Hebronitarum, qui Christum carnem phantasticam assumisise dogmatizabant, exstinxit*).²³

²⁰ Iz istoga razdoblja vrijedi podsjetiti na vrlo upotrebljivu studiju sličnih ambicija: M. Blumenthal *Formen und Motive in den apokryphen Apostelgeschichten*. »Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur« 48, 1, Leipzig 1933.

²¹ Usp. zbornik *Les Actes apocryphes des apôtres Christianisme et monde païen*. Pub. Fac. théol. Univ. Genève 4. Genève 1981, i u njemu osobito prilog Jean-Daniela Kaestlija *Les principales orientations de la recherche sur les Actes apocryphes des apôtres*, str. 49-67, te oglednu studiju istoga autora, zajedno s Ericom Junodom, *L'histoire des Actes apocryphes des Apôtres du IIIe au IXe siècles: le cas des Actes de Jean*. Lausanne 1982.

²² Usp. *Evandelistar* sv. I, Split 1985, str. 161 (=II 3); prijevod Branimira Glavičića

²³ Usp. *Legenda aurea*, citirano izdanje, str. 292.

5.

Mislim da smo se time približili zaključku do kojega nam je stalo. Marulić je poznavao Šižgoričevu zbirku i očividno ju je smatrao dobrim poticajem da se i sam ogleda na sličnom poslu. No na tragu vlastita razumijevanja i književnosti i religioznosti odlučio se za drukčiji kulturni diskurs: umjesto himničke pohvale izabrao je stihovanu priču o primjerno svetom životu i čudotvornoj djelatnosti apostola. Suprotstavljenost himni i legendi u generičkom inventaru kršćanske književnosti i njihova različita uloga u institucionaliziranju kulta činjenice su kojih je književna znanost odavna svjesna.²⁴ Slijedeći vlastito vjerničko i poetičko nagnuće te je razlike očigledno bio svjestan i Marulić.

Ne bi, dakako, ovakav intertekstualni odnos nipošto trebalo nazivati polemikom: Marulićeva je književna reakcija legitimna humanistička *aemulatio*, kakva je u njegovu vremenu jedan od presudnih regulatora književne produkcije. Stoga u njegovoj zbirci, uza svu ishodišnu generičku razliku, nalazimo neočekivano podudarnost u detaljima; zbog toga, uza svu podudarnost u detaljima, ne možemo previdjeti razliku u cjelini. Biljege Marulićeve autonomnosti zatječemo na najrazličitijim mjestima: Šižgorić navede Hegezipa kao autoritet — što je već samo po sebi čudnovato u himničkom tekstu — Marulić navede Josipa Flavija; Šižgorić spomene Matiju kao mučenika, Marulić u to posumnja — ali samo jednom. Takav nadmoćan stav neizravne korekcije nije ni inače tuđ Maruliću. U jednom je nedavnom prilogu Dunja Fališevac pokazala kako je Marulićev *Dialogus de laudibus Herculis* u stanovitu smislu reakcija na Bunićevu *Otmicu Kerbera*.²⁵ I ovdje je zacijelo riječ o istom mentalnom stavu: ne radi se uopće o tome da se unizi Šižgorić nego da se pokaže kako se uvijek može pisati svrhovitije i pobožnije.

Zaključak o naravi veza između dviju zbirki ne bi trebao biti povod za daleko-sežne biografske spekulacije o odnosu dvojice uglednih humanista. No nekim pitanjima na tom tragu nemoguće je zanijekati svaku književnopovijesnu legitimnost. Ponajprije, radi elementarne faktografske pouzdanosti, valja upozoriti na to da Marulić nipošto nije trideset godina mlađi od Šižgorića. Šižgorić jest stariji od Marulića, ali razlika među njima nije ni puno desetljeće, kako se moglo odavna nagađati i kako se nedvojbeno može zaključiti otkako je Šime Jurić pronašao, a Olja Perić objavila dio rukopisa iz *Ambrozijane* u kojem se nalazi i Šižgoričeva *Elegija o smrti dvojice braće*.²⁶ Šižgorić je, dakle, tek nešto stariji Marulićev suvremenik, nipošto ugledni generacijski prethodnik prema kojemu bi mlađi pjesnik morao

²⁴ Usp. npr. studiju Ulricha Wyssa *Legenden*, u zborniku *Epische Stoffe des Mittelalters*, ur. V. Mertens i U. Müller, Stuttgart 1984, str. 40.

²⁵ »De raptu Cerberi« J. Bunića i »Dialogus de laudibus Herculis« M. Marulića, u zborniku *Dani Hvarskog kazališta XVII: Hrvatski humanizam, Dubrovnik i dalmatinske komune*, Split 1991, str. 67–80.

²⁶ *Nekoliko Šižgoričevih neobjavljenih stihova*. »Latina et Graeca« XV, 1985, br. 26, str. 123–125. Iz rukopisnog naslova nedvojbeno proistječe da je elegija nastala prije 8. lipnja 1469, a njezin se sastavljač oslovljava kao padovanski *student*. Iz same je elegije, inače objavljene i u tiskanoj zbirci (2,5), vidljivo da je pjesnik gotovo istodobno izgubio dva brata: stariji Nikola, dvadesetpetogodišnjak, poginuo je braneći otomovinu, a mlađi Jakov umro je od bolesti u dvadesetoj godini (43–50). Ako se smrt prvoga najvjerojatnije zbila u vrijeme koje evocira *Elegia de Sibenicensis agri vastatione* (usp. 2, 29, 21–22), a samo se pustošenje, prema Šrepelovu neosporenom zaključivanju zbililo 1468. (usp. *Humanist Šiž-*

iskazivati samo strahopoštovanje. Imamo li tu elementarnu kronološku činjenicu na umu, neke naoko sporedne stvari dobivaju stanovitu važnost. Kako to da Marulić u oporučnom bibliotečnom popisu ne spominje nijedno Šižgoričevo djelo, iako je bio oduševljen njegovim tiskanim prvencem, a poznao ga je i u rukopisu? Kako to da od trojice proznih korespondenata čiji su listovi tiskani u Šižgoričevoj zbirci elegija i pjesama jedino Marulić ne zaslužuje uobičajen kurtoazni odgovor? Ima li, primjerice, ikakvu težinu to što mletački poligraf Marco Antonio Sabellico u bilanci književne produkcije za vladavine pape Sixta IV (1471–1484) među znamenitim književnicima *Delmatici nominis* spominje Iliju Crijevića, Ivana Gučetića i Marka Marulića, a ne spominje Šižgoriča, koji je upravo u tom razdoblju jedini od »Dalmatinaca« tiskom objavio svoju zbirku — i to u Veneciji?²⁷

U nekom budućem preispitivanju cjelovita odnosa Marulića i Šižgoriča ni ta naoko prizemna pitanja ne bi smjela ostati neodgovorena.

gorić. »RAD JAZU« 138, 1899, str. 242) to znači da je Šižgorić 1468. imao manje od dvadeset pet, a više od dvadeset godina. Rođen je, dakle, poslije 1443, a prije 1448: može, dakle, biti stariji od Marulića najviše šest godina! Uz takav datum rođenja (oko 1445) postaje smislenom i oznaka *studens Patavii* iznad teksta nastalog 1469; naprotiv, takva je oznaka potpuno neumjesna za osobu koja bi, prema raširenom vjerovanju domaće književne historiografije bila rođena 1420. i u tom trenutku morala imati 49 godina!

²⁷ *Secundus tomus Operum M. Antonii Cocii Sabellici, continens sex posteriores Enneades Rapsodiae historicae. Basileae 1560*, str. 999; usp. *Seraphinus Maria Cervae: Bibliotheca Ragusina*, sv. II–III, Zagreb 1977, ed. Stjepan Krasić, str. 224 i 339.